

[הפסוק]

ברש"י לאלפס — זה לזה, בתים סמוכות זו לזו (מגילה ה:), ותכופות הבתים זו לזו כחומה (ערכין לב:), בית זו (דברי הימים ב ג:).

ב) בית דוד שתכלה (מלכים ב ט כט). לא נאמר כאן בית בליג אלא משום שהכונה למלכות בית דוד, כבפירושו לישעיה ז יז: שנחלקה מלכות בית דוד.

פונדק — בית שלגין בו עוברי דרכים ואין חייבת במזוזה (מנחות לב:). בית מיוחד שאינו דר בה אלא עשאו לו לבית חתנות (גטין יד:). לכאורה יש כאן ז'ג בדבור אחד, ולא היא: טעות מדפיסים אני רואה כאן, ויש להשוות את המדות (ואין חייב, דר בו).

הוא הדבר שהיתה ביתו מיוסד" (אס"ר ב יג), בדפוס וילנא מתוקן: שהיה.

כיוצא בזה בדוגמה הבאה מתוך מדרש תנחומא (קרח ב):

"בית מלא ספרים מהו שתהא פטורה מן המזוזה" (כנראה צ"ל מלאה, אך במדרש רבה הכל בלי"ז). בראש (ביצה כב:): "שלא תתעשן הבית או שלא תתעשן הקדירה", וברור שזווג-צורה כאן: בגמרא שם — "שלא יתעשן הבית או הקדירה".

בקצת מקומות ברור שטעות המדפיסים היא ויש לתקן:

בבית הפנימית... בבית החיצון (יר' יבמות פרק טז), אותה הבית (בראשית רבה כד ד). נון של החיצון מעידה כי תו של הפנימית יתרה היא.

ג) ביחוד מצויים ברש"י צרופי בית בליג: שבית הבחירה קיימת (קהלת יב ה, ע' להלן בהערה), כשהיתה בית הבד מלאה (בבא קמא כו:), בית הסקילה היתה גבוהה (סנהדרין לו:), רש"י מביא כאן את לשון המשנה, ובה נאמר היה גבוה. אולי כתב רבנו כן משום "הסקילה" (וכן בתוס' סנ' מב רע"ב). ואשר כתב "שבית הבחירה קיימת" — ודאי אף כאן זווג צורה עם הבחירה (על-דרך "חצי היריעה העודפת תסרח"), אך במדרש רבה — בלשון זכר: שבית המקדש קיים. יבוא ויעיד פירושו בסנהדרין סא: ואפילו היה יודע שזה הבית עבודה זרה היא,

והוא משתחוה בתוכו לשמים, אין כאן עונש, שהרי אף המשתחוה לבית-הכנסת לא לבית הוא משתחוה, אלא למי ששכן שמו עליה...

פתח בזכר וסיים בנקבה, מפני ששם סתם בית, וכאן — בית-הכנסת.

"בתי אבות מקריבות" (בפרושו למנחות קז:); — אינו אלא זווג צורה עם אבות.

ד) גם בתלמוד יש הרבה פעמים צרופי בית בלשון נקבה וגם ז'ג. אשר לצרופי בית-הכנסת אין כל תימה, כי יש בתלמוד גם כנסת במובן בית הכנסת: חזן הכנסת (יומא ז א, סוטה ז ז, סוכה גא:), ראש הכנסת (שם), ועוד. וכן בפירוש רבנו חננאל (מגלה כו:), ואם יש כנסת במובן בית-הכנסת — שוב אין תימה שבא בית-הכנסת בלשון נקבה, כדרך שמצאנו ספר התורה הזאת וספר התורה הזו (נתברר ב"דקדוקי רש"י, סעיף שמ"ד).

ארבע מאות ושמונים בתי כנסיות... וכל אחת ואחת היה לה... (יר' מגילה פרק ג, וכן בגיטין נח:). מעשה בבית-הכנסת שהיה בירושלם... ומכרות... ועשה בה (מגילה כו:), לא יעשה בית-הכנסת זו (בכ"מ — זה, יבמות צו:), ועל גגה היתה בית טבילה (יומא יט: ברש"י שם — היה).

ההערות בסוגרים מעידות שיש כאן הרבה ממעשי המעתיקים והמדפיסים. עדות לכך — גם הדוגמה הבאה:

בית הכנסת שיש בו בית דירה לחזן הכנסת חייבת במזוזה (יומא יא:).

בעמוד ב של דף יא — להפך: שיש בה... חייב. בכ"מ — לשון זכר: שיש בו... חייב. אך להלן שם בדף יא ע"ב גם בכ"מ — כבנדפס: בית הכנסת ובית האשה ובית השותפין חייבת במזוזה. הנכון — חייבין, וכן בשלחן-ערוך. גם ברמב"ם — לשון זכר בלבד.

לאחד שנפלה לו בית-כור בירושה (ילק"ש שמות רכה וגם רל).

בילקוט שמעוני הובא עפ"י המכילתא לשמות יד ה, ושם נאמר — שנפל לו, לשון זכר, אך נראה שאף במכילתא לשון נקבה הוא, כאמור שם להלן: ומכרה... ופתח בה... ונסע בה...

כרגיל — פטור בלא שבועי מדפיסים אי-אפשר, והדוגמה הבאה תוכיח:

בית-הכנסת שכולה כהנים (סוטה לח:).
 כן נדפס דוקא בש"ס וילנא, ובדפוס חורב — כדין:
 שכולו כהנים. ברמב"ם (הלכות נשיאת כפים, פרק טו) — שכולן כהנים, וכמובן גם נוסחה זו נכונה. בתלמוד כ"מ התבות מקוצצות, ואין לתמוה על השבוע: בית הכנס' שכול' כהני'.

נתמלא כל הבית כולו אורה (סוטה יג:).
 אף דוגמה זו — בש"ס וילנא, ובשאר דפוסים שבדקתי — כדין: כולו, שהרי נתמלא יעיד על כך. תימה שדוקא בש"ס וילנא מצוי בית בלשון נקבה, ואולי מנהג יהודי ליטא הוא לנקב את הבית... גם ב"כ נשתא יש בגמרא ב"ל (מגלה כו:), ואע"פ כן ראוי לדעת שעיקר שמושו של בית-כנסת בלשון זכר, כי הרבה שבועי המדפיסים: תבוא ותעיד המשנה שבמגילה פרק ג ("בני העיר"), שבה החליטו בקצת דפוסים זו בהא והדפיסו לתוכה... גגה... אותה, במקום לתוכה... גגה... אותה. באלפס לאותו פרק יש בית כנסת בלשון זכר ונקבה.

הוא הדבר במדרשים:

בית הכנסת גדולה (תנחומא ויקרא ח וגם מדרש יונה), שבית הבחירה עתידה ליקבע (אדר"נ לה).
 ה) עד כאן — על צירופי בית ב"ל בתלמוד. השם בית כשלעצמו (כלר לא בצירופים) נמצא בתלמוד כמעט תמיד בלשון זכר, ורק במקומות מעטים מאד בלשון נקבה. ראוי לעמוד כאן על מאמר חז"ל "ברכת הבית ברובה" (כתובות קג. ב"ב קמד: כ"מ וברמב"ם — מ"ו ה). נראה לי שבא כאן בלשון נקבה משום שהפונה לבני הבית, למשפחה. יתכן שדבר זה גם השפיע על שמוש הבית ב"ל במקורות מאוחרים, ומה גם שסייעה לכך דרשת חז"ל ב"תו — זו אשתו, — דרשה שנעשתה כמעט לפשט גמור בעיני החכמים. בסה"א העתיקו ברובו, ונראה שאין לתקן.

בתוספתא (ב"ב סוף פרק ב) "לקח בית מסוייד ומכוייר", ובמהדורת צוקרמאנדל — מסויידת ומכויירת. כנראה שבועי הוא במקום חצר מסויידת ומכויירת (ב"ב ס:), ואם בית — הרי התו יתרה, והגיון כנוסחת הדפוסים.

ו) אשר לצירופי בית ב"ל בהשפעת הסומך — יובאו בזה דברי התוספות בב"ק נח: במשנה ראשונה של הכונס נאמר: שָׁמִין בֵּית סָאָה באותה שדה כמה היתה יפה. ברור שבעקבות סאה בא בית-סאה ב"ל, ומה גם שהמשמעות היא — קרקע, חלקת שדה. אך התוספות הקשו וכתבו שאם הכונה לבית-סאה ראוי היה לבוא בלשון זכר ("כמה היה יפה, וכמה הוא יפה"), ולכן נראה להם שהדבר אמור בשומה שבשדה כולה. וכן הקשו בב"מ (צט: ד"ה שמין), ותייצו שלכך נקט לשון נקבה, כי הכונה לשומת בית סאה תבואה ולא בית סאה זרע. ברם, קושייתם יתירה ותיירצם דחוק.

ז) בית ב"ל נמצא הרבה במדרשים מאוחרים, שסגנונם לקוי, כגון מדרש כונן, מדרש יונה, מעשה דר' יהושע בן לוי (בבית-מ"ד לילינק):

בית חריבה, הבית בנויה מפספס, כל בית היו בה י"ב גבורים.

ואף במדרש רבה יש כעין זה:

הבית אינה מכוונת (במ"ר ב טו), על בית המקדש שתתחרב (טז יב).

גם במדרש המנוקד — כן, והפרשן נדחק להניח שאולי לשון נוכח הוא, כלומר: הקב"ה גזר ואמר לו למקדש: תתחרב. רק מי שאין שבילי מינו של בית נהירים לו מסוגל לדיחוקים כאלה. בילק"ש (לבמדבר יד א) — ליחרב.

בכלה רבתי (פרק ג) זר"נ בדבור אחד: הבית הזה אם אין לה אסקופה היא נראית כחורבה.

ח) לא ראיתי כל ענין בדוגמאות של מספרים, שאין בהן ראיה, והמעטות שלהלן — ללמד באו:

בית אחת (ערובין צא:).

בדפוס וילנא תוקן: בית אחד. ואלו בב"מ עה — להיפך: בדפוס וילנא — אחת, ובדפוסים אחרים — אחד: שתי בתים (יבמות מד. חולין קכח: צ"ל שני בתים, כי באותו הדף נמצא כמה פעמים ב"ל).

דחריבה הבית (זבחים קיח:). בדפוס וילנא דחריב, וכדין, מפני שבאותו הדף נמצא לרוב ב"ל.

וכן בירושלמי (ערובין ו:): "שתי בתים", אך בדפוס ויניציאה — כדין: "שני בתים".

שתי בתי קברות (במשנה, סנהדרין מו:).

זוהי טעות מוכחת. בקצת דפוסים — כדין: שני.